

371.3::811.163.41
811.163.41'276.3-053.6

ЈЕЛЕНА СТЕВАНОВИЋ*
Институт за педагошка истраживања
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 12.10.2015.
Прихваћен: 28.12.2015.

ПЛЕОНАЗАМ И ТАУТОЛОГИЈА: СТИЛСКИ УКРАС ИЛИ СТИЛСКА ГРЕШКА У ИЗРАЖАВАЊУ МЛАДИХ**

У раду се из лингвостилистичке перспективе разматра употреба плеонастичких и таутолошких конструкција у писменом изражавању средњошколаца. Циљ анализе школских писмених задатака усмерен је на то да установимо које типове двеју стилских фигура ученици најчешће употребљавају у својим школским саставима и да ли је вредност поменутих конструкција стилогена. Корпус чине школски писмени задаци на слободну тему или са тематиком из области књижевности (1061 школски писмени задатак) средњошколаца (587 ученика) који похађају III и IV разред гимназија и средњих стручних школа у Београду, Новом Саду, Јагодини и Крушевцу. Основни критеријум примењен већ у селекцији грађе јесте нормативни. Поткритеријуми се тичу стилематичких и стилогених поступака. Резултати анализе показује да су најзаступљеније деминутивне плеонастичке конструкције, потом плеонастичке синтагме с атрибутивом, док су средњошколци најређе употребљавали плеоназме који су изражени у форми *глаголско-објекатске* или *глаголско-прилошкоодредбене синтагме*. Такође, у школским саставима се издвајају три типа таутолошких конструкција: 1) таутологија у форми координиране синтагме с везником *и*; 2) таутологија у форми експликативних реченица с везником *односно* и 3) таутологија у форми асиндетских координираних конструкција.

Кључне речи: плеоназам, таутологија, настава српског језика, култура изражавања, средњошколци.

* jstevanovic@rcub.bg.ac.rs

** *Напомена.* Прилог представља резултат рада на пројекту *Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије* (бр. 47008), чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011–2014).

1. УВОД

У оквиру наставе српског језика и књижевности методички приступ изучавању стилских фигура најпре је функционалан. Ученици се о њима углавном „не информишу као о посебним темама, изоловано, већ се такви садржаји инкорпорирају у целовите анализе и интерпретације одређеног уметничког дела” (Петровачки, Штасни 2010: 41). Стилске фигуре¹ значајно доприносе појачаној експресивности и комуникативности текста,² као и оригиналности садржаја, па издвајање ових елемената у учениковом школском саставу, заправо, указује на резултат његовог рада у настави писмености и култури изражавања у целини.

1.1. Основни програмски захтев у настави српског језика јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем, и да се ниједна језичка појава не изучава изоловано, ван контекста. Стога, задаци у оквиру наставе језика нису усмерени само на језичка правила, већ и на њихову примену.

1.2. Плеоназам и таутологија могу представљати стандарднојезички проблем, односно стилску погрешку, али се могу сврстати у стилске фигуре, ако су освешћени и намерни. Имајући у виду ову чињеницу, циљ анализе школских писмених задатака усмерен је на то да установимо које типове двеју стилских фигура средњошколци најчешће употребљавају у својим школским саставима. Такође, интересовало нас је да ли је вредност поменутих конструкција стилогена, односно да ли средњошколци чешће посежу за овим језичким

¹Определили смо се за израз *стилске фигуре* који се дефинише као термин којим су обједињене фигуре и тропи. Фигура се може „узети као општи појам за сваку неуобичајену комбинацију речи или фразу, која одступа од устаљене форме и чија је употреба условљена потребом за изражајношћу и упечатљивошћу, односно ефицијентношћу израза” (Јовановић 2010: 148). О стилским фигурама и други аутори говоре на сличан начин. Са стилистичког гледишта, „фигура је спрега еквипотентних јединица чија је функција формативна: помоћу њих се јединице организују у веће склопове дискурзије... стилске фигуре су заправо замена или појачање уобичајених облика организације текста, односно дискурза у језику...” (Симић 2001: 257). Квинтилијан разликује тропе од фигура и фигуре мисли од говорних фигура. Према његовом мишљењу, троп настаје када се речи преносе из свог природног и првобитног значења у друго значење ради стилског украшавања, док је фигура говорни облик који се удаљава од обичног и директног начина изражавања (Квинтилијан 1967: 280). Прву дистинкцију Р. Симић сматра оправданом и налази да је блиска оној „између метаплазме и метасемије, сматрамо ли да су фигуре стилизоване на плану ознаке, а тропи семантичким средствима”, док за другу разлику сматра да је тешко пронаћи јединствено полазиште (Симић 2001: 257). Нешто другачији поглед на проблем у вези са стилским фигурама запажамо код М. Ковачевића, који стилске фигуре дефинише „као поетски ефектна одступања у чијој основи је својеврстан регуларитет што га омогућава сам језички систем” (Ковачевић 2000: 321). Према типу језичке јединице која се наведеним језичким поступцима онеобичајва, Ковачевић стилске фигуре дели на: фонетске, мофолошке и синтаксичке фигуре, и тропе.

²Појам *текст* узимамо у смислу „графичке представе језичко-акустичког слоја дела, а заједничко својство свих текстова јесте формална и семантичка организованост знакова, односно језичка у општем смислу те речи” (Јовановић, Симић 2009: 605).

механизмима свесно или је њихова употреба у писменом изражавању ученика спорна с нормативног аспекта, што, имплицитно, може упућивати и на ниво развијености њихове језичке културе.

1.3. Корпус чине школски писмени задаци на слободну тему или са тематиком из области књижевности (1061 школски писмени задатак) средњошколаца (587 ученика) који похађају III и IV разред гимназија и средњих стручних школа у Београду, Новом Саду, Јагодини и Крушевцу.³

1.4. Основни критеријум примењен већ у селекцији грађе јесте нормативни. Поткритеријуми се тичу стилематичких и стилогених поступака, при чему се као резултат добијају: а) стилистички структурисане форме фигура; б) функционалне вредности фигура у одређеном контексту, односно у сваком писменом задатку. Расправа ће бити смештена у општи лингвистичко-стилистички оквир с посебним освртом на естетску делотворност поменутих стилских поступака.

2. ПЛЕОНАСТИЧКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Плеоназам је стилска фигура која је честа у разговорном стилу.⁴ Сувишна употреба „ријечи којој је значење већ садржано у другој” (Škarić 1988: 167), односно надређеној речи у синтагми назива се плеоназам. Плеоназам се реализује и у делу реченице и у ширем контексту. Стога се може остваривати и као изосемија (блискост значења) целих реченица које удвајају одређено опште значење (Јрцева 1990: 379). Гомилање речи и израза сличног или истог значења – плеоназам по правилу се не темељи на синонимији. „Зависним чланом плеонастичке субординиране синтагме увијек се исказује сема (семантичка компонента) коју у својој семичкој структури већ садржи надређени члан синтагме. Управо због тога подређени је члан синтагме по правилу комуникативно редувантан, јер је његово значење већ садржано у семантему надређеног члана” (Ковачевић 2001: 158).

2.1. Према функционално-структурном и семантичком критеријуму плеоназме можемо поделити у неколико структурно-семантичких подтипова.⁵

³ У раду ћемо примере наводити у њиховом изворном облику, како су их средњошколци написали. Подразумева се да примери не представљају коначан низ, већ да су показатељ најчешћих плеонастичких и таутолошких конструкција у школским писменим задацима које смо анализирали.

⁴ Појам *плеоназам* блиско је повезан с појмом *таутологија*, која се каткад сматра подврстом плеоназма (Јрцева 1990: 379).

⁵ М. Ковачевић дели плеоназме на следеће подтипове: плеоназми изражени у форми *глаголско-објекатске* или *глаголско-прилошкоодредбене синтагме*, *парагменонски плеоназми*, *деминутивни* и *аугментативни плеоназми*, *плеонастичке синтагме с атрибутивом* (Ковачевић 2001).

Анализирајући школске саставе средњошколаца, уочили смо да они најчешће употребљавају деминутивне плеонастичке конструкције које су „врло чест, ако не и најчешћи, тип” (Ковачевић 2001: 161) ове језичке појаве, на пример:

Није било никога, али је само *мали дечачић* остао.
 Љутио се зато што је увек добијао *ситне послѣће*.
 Желела сам поново да видим његове *сићушне обрашчиће*.
 Имала је све: смеђе очи, *мали, прћаст носић*...
 Живим у *маленој кућици* близу пруге.
 У животу су битне *мале стварчице* и ништа више.
 Стари морнар је живео у једној *малој*, скромној и старој *колибици*.
 Крупне истине нису изговарали, док су остале *мале тајнице*.
 Моја преслатка куца трчкара и одушеви ме сваки пут када јој видим те њене *мале ножице*.
 Био је пресладак и подизао је своје *малене ручице* ка мени.
 Некада много грешимо, а некада су то *малене грешкице* којима и не придајемо велику пажњу.

2.2. У обележеним синтагмама зависним чланом експлицирана је семантичка компонента деминутивности, која је садржана у лексичком значењу надређене лексеме, у значењу њеног деминутивног суфикса, пошто је надређени члан синтагме деминутивна изведеница. Суфикс *-ић* који налазимо у првом, другом, трећем и четвртм примеру значи *мален* и „највећи број изведеница има у основи именице мушког рода” (Бабић 1986: 164). Стога су придеви *мали* и *ситан*, односно *сићушан* у овим синтагмама редувантни. У свим осталим примерима у којима је у основи именица женског рода (*кућица*, *стварчица*, *колибица*, *тајница*, *ножица*, *ручица*, *грешкица*) изведеница са најплоднијим именичким суфиксом *-ица*⁶ означава деминутив, па је придев *мала*, који се у готово свим примерима појављује, редувантан на комуникативном плану. Будући да слобода другачијег сагледавања, процењивања и именовања речима субјективне оцене даје драж присности, редувантирање семантичке компоненте може упућивати на то да су ученици свесно желели да истакну умањеност датог појма. Такође, емоционални говор и изношење личног става јесу неизоставни елементи изражавања ученика када пишу школске писмене задатке.

2.3. Из грађе смо издвојили и примере плеонастичких конструкција које се сврставају у плеонастичке синтагме с атрибутивом, односно конструкције у којима се одражава хиперонимско-хипонимски семантички однос. Конструкције овог подтипа плеоназама нешто су мање заступљене него деминутивне плеонастичке конструкције:

Саградио је величанствени мост преко *реке Дрине*.
 Путовали смо на *планину Конаоник* где смо стигли поподне.
 Ја сам летње дете, јер је мој рођендан у *месецу јулу*.

⁶ Именица *стварчица* јесте твореница која се гради помоћу суфикса *-чица*. У РМС налазимо следеће значење ове лексеме (РМС, s.v. *стварчица*): **стварчица** ж. дем. од *ствар*.

2.4. Значење лексеме *Дрина* подразумева атрибутивом исказано значење лексеме *река*, лексема *Копаник* укључује значење лексеме *планина*, а лексема *јулу* подразумева значење лексеме *месец* (у календарском смислу). Мада су ученици ретко правили ову стилску погрешку, плеонастичке синтагме с атрибутивом врло су честе у свакодневном говору, односно у разговорном стилу. Даље, овај подтип плеонастичких конструкција у емоционално обојеном контексту, што је нередок случај у књижевноуметничком стилу, може имати и експресивну вредност. Међутим, како нам примери показују, то није случај и са појединим писменим саставима средњошколаца у којима смо пронашли ову стилску погрешку.

2.5. Претпоследњи тип плеонастичких конструкција које су ученици употребили припада плеоназмима који су изражени у форми *глаголско-објекатске* или *глаголско-прилошкоодредбене синтагме*. Иако су ове плеонастичке конструкције „најбројније и у употреби најчешће” (Ковачевић 2003: 255), у школским саставима смо пронашли тек понеки пример поменутог подтипа плеонастичких синтагми:

Иако је *видео својим очима* да он никако не приличи његовој ћерки, ипак је продао.

Поново је *стајао ногама* на том раскршћу судбине.

Дуго је *мислио у себи* шта да уради.

2.6. У свим плеонастичким синтагмама значење подвучене синтагме супсумирано је под значење управног члана синтагме или преосталог дела синтагме. Тако семантем *видети* садржи као неодвојиву семантичку компоненту семантему *очима*. Семантема *стајати* као саставну семантичку компоненту има *ногама*, а у семантичкој структури надређеног глагола *мислити* садржана је компонента *у себи*. Наведени плеонастички чланови сасвим су редундантни, па таква редупликација није оправдана. Заправо, у овом случају њоме се не оживљава нити се посебно наглашава нити се тексту даје изразита емоционална нота и зато се може, једино, посматрати као стилска погрешка.

2.7. У корпусу смо запазили и следеће примере плеонастичких конструкција:

Из романа сазнајемо да је у *временском раздобљу* од неколико векова једино истрајао мост, а све друго је пролазно.

Тада је имала *око шездесетак година*.

Човек мора да стоји чврсто са *обе две ноге* на земљи.

Није могао да живи *свој властити живот*.

Сваки човек кроји *своју сопствену срећу* или несрећу.

Није знао *како и на који начин* да одговори на изазове.

Био је човек који чезне за осветом због погибије *свог рођеног брата*.

Из наведених примера уочавамо да значење лексеме *раздобље* подразумева придевом изражено значење лексеме *временском*, или да лексема *шездесетак* укључује значење лексеме *око* (у прилошкој служби), или пак да лексема *обе* укључује лексему *две*, значење лексеме *властити* и *сопствени* подразумева значење лексеме *свој* и *своју*, док лексема *начин* укључује значење лексеме *како*, као што значење лексеме *рођени* подразумева значење лексеме *свој*, односно присвојне придевске заменице за свако лице која означава да нешто припада субјекту.

2.8. Примери плеонастичких конструкција које смо до сада анализирали упућују на то да су средњошколци чешће плеонастичке конструкције употребљавали као стилску погрешку, него као емоционално врло значајно средство код кога се редупликацијом семантичке компоненте истиче, посебно наглашава и оживљава израз. Последња група примера плеонастичких конструкција показује да су средњошколци посезали за овим језичким поступком и да би исказали сугестивност у свом изражавању. С тим у вези, говорићемо о функцији парегменонских плеонастичких конструкција у писменим саставима средњошколаца.

2.9. Парегменон јесте фигура којом се редуплицира језичка јединица, али се „редуплицирана јединица изразно подударна само у дијелу лексичких морфема”. Наиме, парегменон „подразумијева реализацију двију или више лексема једне творбене породице, тј. лексема обједињених истим коријенским морфемом – у истом исказу” (Ковачевић 1998: 146). Дакле, парегменон је „деривација; она повезује ријечи истога стабла једне с другима, да једнакошћу звука управи пажњу на стабло и главни појам (Simeon 1969 II: 21).

Парегменонске плеонастичке конструкције су оне „конструкције код којих у субординираној синтагми и подређени и надређени члан припадају истокоријенским лексемама” (Ковачевић 2003: 257). Постоје два типа таквих конструкција: а) плеонастичке конструкције у форми етимолошке фигуре и б) емфатичке плеонастичке конструкције. У анализираној грађи уочили смо оба типа парегменонских плеонастичких конструкција, али се бројношћу примера издвајају оне у форми етимолошке фигуре.⁷

2.9.1. Средњошколци су најчешће уланчавали истокоренске речи у глаголско-објекатске и глаголско-адвербијалне синтагме.

Да *живи живот* како жели, да буде свој и срећан.

Знао је да мора да се *проживи живот* и да се прихвати све.

Мислим *да је ипак животарио живећи живот* изолован од света.

⁷ У литератури се *етимолошка фигура* дефинише као подврста парегменона, односно као парегменон у форми субординиране синтагме. Истиче се да је „основна разлика између парегменона и етимолошке фигуре синтаксичке а не семантичке природе”, као и то да „етимолошка фигура дели готово све семантичке карактеристике парегменона” (Ковачевић 1998: 148).

Завичај није само место одакле потичемо, већ оно о чему вам *прича приче*.
 До дана данашњег нисам заборавио шта ми је учинила.
 Морамо *трагом трагати* за нашом срећом а после да гледамо друге.
 Волео је али је ипак *отровао отровом* који јој је ставио у пиће.
 Морали су *радити свој мукотрпни рад* како би опстали на тој земљи.
 Тешко је свој највећи *сан сањати* на јави.
 Алихоца, по мени, људима *поручује поруку* да је све пролазно.

У наведеним примерима плеонастичких конструкција у форми глаголских синтагми редуплицирана је архисемска компонента синтагматски надређеног у синтагматски подређеном члану. Врло је интересантна редупликација лексема које имају заједнички корен *жив* (*живи живот, проживи живот, животарио живећи живот*), које су ученици употребили у глаголско-објекатској синтагми у прва два примера и у глаголско-адвербијалној синтагми у трећем примеру из групе примера који садрже речи чија је коренска лексема *жив*. Варирајући у истој реченици ову творбену основу, ученици су нагласили значење употребљених лексема и истакли су њихову експресивну улогу у датом контексту. Остале глаголске синтагме – *прича приче, дана данашњег, трагом трагати, отровао отровом, радити рад, сан сањати, поручује поруку*, такође показују да су ученици употребом овог језичког средства достигли вишу емоционално-експресивну димензију у тексту, што им је, верујемо, и била намера, јер један од најкреативнијих продуката ученика представљају управо школски писмени задаци.

2.9.2. Заједничку, доминантну семантичку компоненту везану за корен и различите компоненте изражене афиксима садрже и парегменонски плеонастичке конструкције у форми супстантивне синтагме и примери у којима је структурни центар етимолошка фигура. Из школских састава средњошколаца издвојили смо следеће примере ових синтагми и етимолошких фигура.

Он је симбол трајности *људи* и *људских* судбина.
 Живела је тако да ни *род рођени* није могла да поднесе.
 Има *један једини* циљ а то је да докаже да је невин.
 Желео је *правичну правду* и борио се свом снагом.
 Мерсо је странац у том свету јер је *другачији од других*.
 Ипак је изгубио јер то је *непобедива победа*.
 Када сам постигао тај велики *успех* о себи сам почео да размишљам као о *успешном* момку.
 Често сања *лавове* и верује да је то *лавовска снага* коју сваки човек поседује.
 Представља *хронику, хронолошки* поређане догађаје.
 Није то само мост већ је грађевина која настаје и *траје* и њено *трајање* повезује народе.
 Гледао ме је као *соко, соколовим очима*.

Првих шест примера показују да супстантивне синтагме: *људи* и *људских судбина, род рођени, један једини, правичну правду, другачији од других, непобедива победа* – имају изразиту експресивну функцију. Наглашавањем

истог преко редупликације коренске морфеме истиче се у први план садржај и логички акценат се преноси управо на синтагму, односно лексеме које аутор жели да потцрта. Живописном језичком изразу свакако доприносе и примери у чијем је фокусу етимолошка фигура: *успех – успешном; лавове – лавовска; хронику – хронолошки; траје – трајање; соко – соколовим*. Експресивна димензија оваквих „парова” лексема недвосмислено упућује на то да су оне намерно употребљене, да је ученик имао потребу да у текст унесе емоционалну компоненту и да постигне сликовитост у креирању садржаја. Такође, прилична стилистичка вредност парегменонских плеонастичких конструкција је неоспорна. Јасно да би обиље информација, које овакве језичке јединице садрже, у другачијем начину излагања захтевало знатно опширнију експликацију. С друге стране, конструкције оваквог типа нису неуобичајене у појединим функционалним стилевима, у првом реду у разговорном стилу, па изражена емоционалност и спонтаност, која се употребом ових језичких средстава постиже, може упућивати и на то да у писменом изражавању средњошколаца говор има значајну улогу.

2.9.3. Израженијој експресивности у школским саставима доприносе и посебни придевски лексички облици, на пример:

Остао је *сам самцат*.

Добила сам *пун пунцат* кофер играчака од тетке.

Волела га је јер је мислила да је *прави правцати* мушкарац.

Потпуно наглашавање степена одређене особине постиже се у српском књижевном језику најчешће „адјективним суфиксима *-цат* или *-цит*, али... то могу бити и многи други суфикси” (Ковачевић 2003: 258). Како примери показују, средњошколци су употребљавали удвојене експресивне придеве који се творе помоћу суфикса *-цат* (*сам самцат, пун пунцат, прави правцати*). Један одређени круг придева се, у разговорној верзији српског језика, „подвргава удвајању онда када треба нагласити да се у датом случају ради о апсолутном суперлативу, тј. о томе да је придевом именовано својство заступљено у највећем могућем степену...” (Ивић 1995: 319).⁸ Реч је, дакле, о посебном типу плеонастичких конструкција, о „емфатичким плеоназмима” који имају изразито велику „експресивну и емоционалну вредност” (Ковачевић 2003: 258–259), па им се, стога, у датом контексту не може одрећи одређени степен фигуративности.

2.10. Будући да су плеонастичке конструкције честе у свакодневном говору, не изненађује што примери ових конструкција које смо запазили у

⁸ Сложено придевско образовање типа *пун пунцат, го голцат* и сл. М. Ивић проглашава балканизмом, односно сврстава га међу оне лексичко-граматичке појаве које представљају заједничку диференцијалну особеност језика лоцираних на балканским географским просторима (Ивић 1995: 331).

школским саставима углавном воде порекло из разговорног стила. Најзаступљеније су деминутивне плеонастичке конструкције, потом плеонастичке синтагме с атрибутивом. Средњошколци су најређе употребљавали плеоназме који су изражени у форми *глаголско-објекатске* или *глаголско-прилошкоодредбене синтагме*. Неретко су формулисали и парегменонске плеонастичке конструкције, посебно парегменонске плеонастичке конструкције у форми супстантивне синтагме у којима је структурни центар етимолошка фигура.

3. ТАУТОЛОШКЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Због повезаности и блискости плеоназма и таутологије, анализирали смо и улогу таутолошких конструкција у писменом изражавању средњошколаца. Примере таутологије заступљене у корпусу издвојићемо према типу конструкције као основном критеријуму (везничке, невезничке таутолошке конструкције).

3.1. Плеоназам и таутологија припадају групи семантички редувантних (залихосних) фигура (Ковачевић 2003: 240). И плеоназам и таутологија могу бити како стилске фигуре, тако и стилске погрешке. Као и плеоназам, и таутологија је фигура семантичког обиља, јер се „већ исказано значење или дио значења редуплицира у новонаведеној језичкој јединици” (Ковачевић 2001: 163). Таутологија као шири појам од паралелизма „може означавати понављање исте речи без обзира на место где она наступа” (Тартаља 2008: 117). Према структурном критеријуму таутологија је искључиво синтаксичка фигура, пошто је за њено исказивање неопходна употреба синтаксичке конструкције – синтагме или реченице. Таутологија се увек изражава, за разлику од плеоназма, „координираним, везничким или невезничким, типом синтаксичке конструкције: или независном синтагмом или независнословеном реченицом” (Ковачевић 2003: 264).

3.2. У школским саставима нисмо учили велики број таутолошких конструкција. Најчешћа форма координиране синтагме у којој су ученици реализовали таутологију јесте координирана синтагма с везником *и*, на пример:

Или би само ћутали или би испричали нешто *небитно и безначајно*.

Он не признаје своју беду и као да не види своју *немаштину и недостатак материјалних ствари*.

Ова тежња се не односи само на жељу ка *идеалном и савршеном*.

Сви други су говорили да је *малер и баксуз* за пецање.

Из све снаге је *ударао и лупао* рукама у зид.

Без сумње је један потпуно *апстрактан и неразумљив* појам претворио у нешто опипљиво.

Све је смислио само није знао *како и на који начин* то да постигне.

Морао је *да ћути и да не проговара* да би успео.

То ми је једна од особина да све стижем и да сам *свуда и на сваком месту*.

У свим примерима уочавамо да су ученици градили таутологију у форми копулативних везничких конструкција, употребивши везник *и*. Посматрано са комуникативног аспекта, саставне конструкције су потпуно редувантне, јер је један координирани члан сувишан. Разматрајући питање семантичке редупликације у контексту нормативности на примеру прилошких лексема и декомпонованих прилога, И. Чутура указује на то да су таутолошке конструкције са месним значењем у корпусу који је анализирао најбројније и да међу њима преовладавају оне са везником *и* (Чутура 2012: 205–207). Ауторка наводи пример таутолошког споја *свуда и на сваком месту* и констатује да у смислу информације „други члан не доноси никакву конкретизацију нити значењску нијансу, па би се фреквентност оваквих спојева могла објаснити искључиво ефектом истицања, наглашавања универзалности” (Чутура 2012: 207). С тим у вези, примери таутолошких конструкција са везником *и* које смо запазили у школским саставима могу имати управо функцију потцртавања, али могу представљати и део устаљених језичких образаца који из других регистара улазе у писмено изражавање средњошколаца.

3.3. Наредна два примера представљају таутологију реализовану у форми експликативних везничких конструкција:

Свиђа ми се његов начин *описивања, односно приказивања* човекове психе.

Немамо времена да ишчекујемо *тај тренутак, односно тај моменат* чекамо с великим нестрпљењем.

И ако је имао највећу *жељу, односно вољу* да се помири са сиромаштвом, није могао да се ослободи размишљања да почини злочин.

Овакве таутолошке конструкције, као и претходне копулативне везничке конструкције, садрже координирани члан који је потпуно редувантан јер се координирана конструкција може „свести” само на њен један члан, а да притом значење реченице не буде промењено. Како примери показују, значење лексеме *описивање* редуплицирано је употребом лексеме *приказивање* у првом примеру, као и значење лексеме *тренутак* у наредном примеру исказивањем лексеме *моменат*. Међутим, код овог типа таутолошких конструкција координирани члан се „увијек прихвата као комуникативно битнији, јер се експликативним чланом *преименује* претходно именовани појам” (Ковачевић 2001: 154). Тиме се, заправо, значење тог појма појашњава и појачава. Сем тога, како истиче Ковачевић, експликативне таутолошке конструкције „чине посебну фигуру која се назива *поправљање* или *епанортоза*” (Ковачевић 2003: 250).

3.4. Наредна група примера односи се на посебан тип таутолошких конструкција које се знатно чешће употребљавају него претходне таутолошке конструкције. Реч је о невезничким координираним таутолошким конструкцијама:

Лагати некога, измишљати било ради њега самог.

Све је радио *сувише, превише озбиљно* и никад ништа није препуштао случају.

Молила се да јој деца не буду на њега *неразвијена, закржњала*, јер то не би поднела.

Њихова крв се *измешала, помешала* унутар породице што је узроковало несрећу.

Сви тежимо да имамо *богатство, благостање* у животу.

Ако се човек некако и може *избавити, спасити* из замки друштва, од врата судбине се не може.

Турска апсана је сакупила сав друштвени *шљам, багру*, а Андрић је то приказао у пуном сјају.

Ишли су сви *заједно, скупа* до тог града.

Кадкад се сети свог *родног краја, свог завичаја*, пусти за њим сузу и поноси се њиме.

У писменим саставима средњошколаца нешто је више примера у којима се таутологија реализује у форми асиндетских координираних конструкција. Наиме, у конструкцијама које немају везнике значење таутолошке конструкције може се тумачити као епанортозичко, јер сваки следећи члан на одређени начин „реименује претходни члан истовремено утначавајући његово значење” (Ковачевић 2001: 154). Чланови асиндетске таутолошке конструкције у датом контексту увек имају значење *апсолутних синонима*, иако то не морају бити изван посматраног контекста. У свим наведеним примерима налазимо контекстуалне синониме: *лагати/измишљати; сувише/превише; неразвијена/закржњала; измешала/помешала; богатство/благостање; избавити се/спасити се; шљам/багра; заједно/скупа; родни крај/завичај*. Реименовањем се појам емоционално наглашава, али се и подвлачи архисемска подударност синонима који творе таутолошку конструкцију. С тим увези, значајно је истаћи да је стилстичка и комуникативна вредност асиндетских таутолошких конструкција далеко већа него вредност синдетских конструкција, посебно копулативних и дисјунктивних⁹ таутолошких конструкција.

3.5. На основу анализе, можемо закључити да се у саставима ученика јасно издвајају три типа таутолошких конструкција: 1) таутологија у форми координиране синтагме с везником *и*; 2) таутологија у форми експликативних реченица с везником *односно* и 3) таутологија у форми асиндетских координираних конструкција.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Већини плеонастичких конструкција у анализираним радовима није стилогена, мада је плеоназам значајна фигура „када служи за оживљавање, за сугестивнији, убедљивији начин казивања, оправдан снагом емоције” (Димитријевић 1967: 217). Да су ученици имали намеру да посебно нагласе емоционалну компоненту плеонастичких синтагми и тако остваре стилски

⁹ Анализирајући школске саставе средњошколаца, нисмо запазили ниједан пример таутолошке конструкције у форми раставних (дисјунктивних) везничких конструкција.

ефекат, могли бисмо рећи само за деминутивне и парегменонске плеонастичке конструкције. Поткрепљење за овакав језички поступак налазимо у улози коју речи субјективне оцене, као и парегменонске плеонастичке конструкције имају у свакодневној језичкој комуникацији, посебно у ситуацијама у којима је наглашена њихова експресивна функција. С тим у вези, уколико се речи субјективне оцене јављају као експонент уже или шире схваћење субјективне оцене, њихов „емотивно-аксиолошки набој увелико утиче на комуникативни, стилски ефекат, па и на реакцију саговорника или читаоца” (Вељковић Станковић 2011: 226).

4.1. Сва три типа таутолошких конструкција нису заступљена равномерно. Њихова функција је синдетска или, нешто ређе, епанортозичка. Притом се „таутологија као стилска погрешка по правилу везује само за везничке таутолошке конструкције...” (Ковачевић 2003: 266).

4.2. Лингвостилистичка анализа школских писмених задатака показала је да већина примера плеонастичких и таутолошких конструкција није естетски делотворна, односно њихов лингвистички аспект је доминантнији од стилског нивоа. Мада су емоционални говор и изношење личног става неизоставни елементи изражавања ученика када пишу школске саставе, у вези са употребом плеонастичких и таутолошких конструкција не можемо рећи да постоји уочљива тежња средњошколаца да постигну посебан утисак код читаоца, да привуку његову пажњу и да маркирањем одређених лексема достигну говорнички ефекат. Имајући у виду изнесене констатације, запажамо да плеоназам и таутологија у анализираном корпусу најчешће представљају негативне стилске појаве, тј. стилске грешке. Сем тога, нису ретки ни шаблонизирани плеонастички и таутолошки изрази који су део уобичајене језичке праксе, што би имплицитно могло упућивати на доминантан утицај разговорног стила на изражавање средњошколаца независно од контекста и захтева комуникативне ситуације.

ИЗВОРИ

РМС: Речник српскохрватскога књижевног језика 1–6, Матица српска (1–3 и Матица хрватска), Нови Сад 1967–1976.

Симеон 1969: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I и II*, Zagreb: Matica hrvatska.

Јрцева 1990: Виктория Николаевна Јрцева (гл. ред.), *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва: Институт языкознания АН СССР.

ЛИТЕРАТУРА

- Babić 1986:** Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: JAZU, Globus.
- Вељковић Станковић 2011:** Драгана Вељковић Станковић, *Речи субјективне оцене у настави српског језика и књижевности*, Београд: Филолошки факултет.
- Димитријевић 1967:** Радмило Димитријевић, *Теорија књижевности*, Београд: Вук Караџић.
- Ивић 1995:** Милка Ивић, О придевским образовањима типа пун пунцат, у: *О Зеленом коњу: Нови лингвистички огледи*, Београд: Словограф, 319–331.
- Јовановић, Симић 2009:** Јелена Јовановић, Радоје Симић, Текст као комуникацијска и језичка структура, *Српски језик*, XIV/1–2, 591–628.
- Јовановић 2010:** Јелена Јовановић, *Лингвистика и стилистика новинског умећа: језичке и стилске особине новинарства*, Београд: Јасен.
- Квинтилијан 1967:** Marko Fabije Kvintilijan, *Образовање говорника – одабране стране*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Ковачевић 1998:** Милош Ковачевић, *Стилске фигуре и књижевни текст*, Београд: Требник.
- Ковачевић 2000:** Милош Ковачевић, *Граматика и стилистика стилских фигура*, Београд: DINEX.
- Ковачевић 2001:** Милош Ковачевић, *Таутологија и плеоназам*, Српски језик, VI/1–2, 145–166.
- Ковачевић 2003:** Милош Ковачевић, *Граматичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга.
- Петровачки, Штасни 2010:** Љиљана Петровачки, Гордана Штасни, *Методички системи у настави српског језика и књижевности*, Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику.
- Симић 2001:** Радоје Симић, *Опита стилистика*, Београд: Јасен.
- Тартаља 2008:** Иво Тартаља, *Теорија књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Чутура 2012:** Илијана Чутура, О једном нормативном аспекту употребе декомпонованих јединица, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 41/1, Београд: Филолошки факултет, 201–214.
- Škarić 1988:** Ivo Škarić, *U potrazi za izgubljenim govorom*, Zagreb: Školska knjiga.

PLEONASM AND TAUTOLOGY: STYLISTIC ORNAMENT OR STYLISTIC ERROR IN EXPRESSION SKILLS OF THE YOUNG

Summary

This paper considers the use of pleonastic and tautologous phrases in written expression of secondary school students from linguo-stylistic perspective. The aim of the analysis was directed to determining the types of the two figures of speech most commonly used by secondary school students in their school essays and whether the value of these structures is stylogenic. The corpus included school written assignments on any topic or any literature-based topics (1061 school written assignments) of secondary school students (587 students) who attend the third and the fourth grade of high schools and secondary vocational schools in Belgrade, Novi Sad, Jagodina and Krusevac. The basic criterion, already applied in the selection of the material, was normative. The sub-criteria were related to stylistic and stylogenic procedures. The results of the analysis have indicated that the most common structures are diminutive pleonastic phrases, then pleonastic phrases with an attributive, while the pleonasms in the form of *verb-object* and *verb-adverbial phrases* are less frequently used by secondary school students. We may also note that three types of tautologous structures are present in the written assignments: 1) tautology in the form of a coordinated phrase with a conjunction *and*, 2) tautology in the form of explicative sentences with the conjunction *respectively* and 3) tautology in the form of asyndetic coordinated structures. In addition, most pleonastic and tautologous structures of the analyzed corpus are not stylistically effective.

Key words: pleonasm, tautology, Serbian language teaching, culture of expression, secondary school students.

Jelena Stevanović